

Nr 330.

Av herr **Forssell**, om avslag å Kungl. Maj:ts förslag i fråga om anslag till en yrkespedagogisk centralanstalt m. m.

Under åttonde huvudtiteln, punkt 225, föreslår Kungl. Maj:t, att riksdagen till en yrkespedagogisk centralanstalt måtte för budgetåret 1928—1929 anvisa ett extra reservationsanslag av kronor 60,000.

På Kungl. Maj:ts förslag beviljades medel till denna anstalt första gången av 1920 års riksdag. Anstalten hade i främsta rummet till uppgift att *anordna* återkommande kurser för utbildande av lärare vid de praktiska ungdomsskolorna. Vidare borde den *taga initiativ* till utarbetande av lämpliga läroböcker samt handledningar för lärare. Yttermera borde den *övervaka* utexperimenterande av lämplig materiell, utarbetande av modellserier o. s. v. För att bedöma anstaltens behövlighet samt i vad mån nämnda uppgifter ej lämpligen kunde ingå i den nyupprättade yrkesskolavdelningens åligganden hade riksdagen endast att tillgå den utredning angående de nyupprättade praktiska ungdomsskolornas framtida omfattning och verksamhet, vilken lämnats i bilaga 6 (sid. 196 o. ff.) till det den 3 oktober 1917 av departementalsakkunniga avlämnade betänkandet angående fortsättningsskolan, den lägre tekniska undervisningen, den lägre handelsundervisningen och närliggande undervisningsområden.

I betänkandet upptagas sifferuppgifter endast rörande beräknad omfattning av rena lärlingsskolor för hantverk och industri, men icke beträffande lärlingsskolor för handel och husligt arbete. Enbart antalet *manliga* arbetare under 18 år inom de 204 kommuner, där lärlingsskolor för hantverk och industri ansågos behövliga, uppgavs i betänkandet till 30,250 eller omkring 7,500 pr årsklass av åldrarna 14—17 år. Den tvååriga lärlingsskolan för industri och hantverk skulle alltså i dessa 204 kommuner årligen besökas av c:a 15,000 manliga lärjungar pr läsår, vilka enligt betänkandet skulle fördelas på 754 skolavdelningar med i genomsnitt 20 lärjungar pr skolavdelning.

I en samtidigt med denna avlämnad motion om nedsättning av det ordinarie anslaget till kommunala anstalter för yrkesundervisning har jag påvisat, att mot den ovan angivna siffran av 15,000 lärjungar pr år under läsåret 1924—25 i realiteten svarat ett lärjungeantal (manliga i lärlingsskolor för hantverk och

industri) ej överstigande 950, d. v. s. c:a 6 % av det beräknade. Även om man räknar med att skolavdelningar nu få och verkligen också upprättas för ett så ringa antal lärjungar som 10 pr skolavdelning, erhålles ett antal av *högst 95* skolavdelningar mot i utredningen angivna 754. Enligt uppgifter av chefen för yrkesskolavdelningen inom kungl. skolöverstyrelsen funnos läsåret 1924—25 överhuvud taget kommunala lärlingsskolor (däri inräknat även verkstadsskolor samt lärlingsskolor för handel och husligt arbete m. m.) endast upprättade på 53 orter, under det betänkandet räknar med lärlingsskolor enbart för industri och hantverk inom 204 kommuner.

Samma källa anger för läsåret 1924—25 antalet *elevtimmar* (= elevantal \times antal lektioner per elev under året) inom lärlingsskolans olika avdelningar med följande siffror: lärlingsskolor för hantverk och industri 433,250, för handel 399,130 och för husligt arbete 211,328. Räknar man läsåret så kort som 37—38 veckor och antalet lektioner i veckan till endast 8, erhåller man för varje elev ett ungefärligt antal av 300 lektioner pr år. Enligt dessa uppgifter skulle således lärjungeantalet (manliga och kvinnliga tillsammans) högst utgöra omkring 1,450 i lärlingsskolor för hantverk och industri, c:a 1,325 i lärlingsskolor för handel och c:a 725 i lärlingsskolor för husligt arbete eller sammanlagt högst omkring 3,550 à 3,600 lärjungar i samtliga lärlingsskolor. Yrkesskoleavdelningens chef uppger sammanlagda antalet till 3,993 och sammanlagda antalet avdelningar till 346. Fördelar man det av mig beräknade antalet på 346 avdelningar, erhållas i genomsnitt 10 à 11 elever pr skolavdelning, varigenom man även med ledning av undervisningsrådet Fredrikssons uppgifter kommer fram till ett ungefärligt antal av 90—95 skolavdelningar för manliga lärjungar i lärlingsskolor för hantverk och industri mot utredningens 754. Läsåret 1925—26 medförde en obetydlig minskning i fråga om antal skolavdelningar och elever. Jag saknar dock uppgift om antalet s. k. elevtimmar för sistnämnda läsår.

Det enda officiella siffermaterial, som stod riksdagen till buds för att bedöma behovet av särskild lärarutbildning för lärlings- och yrkesskoleväsendet, då den år 1920 biföll Kungl. Maj:ts proposition om en särskild yrkespedagogisk centralanstalt, var nämnda bilaga 6 i de s. k. departementalsakkunnigas betänkande, som angav antalet *manliga* lärjungar under 18 år i behov av utbildning i *lärlingsskolor för hantverk och industri* till **30,250**, det behöfliga antalet skolavdelningar à 20 lärjungar till **754** och det antal kommuner, i vilka lärlingsskolor för hantverk och industri behövde upprättas, till 204. Trots svårigheten att erhålla säkert statistiskt material, måste jag anse fastslaget, att erfarenheten korrigerat dessa beräkningar därhän, att mot den beräknade siffran 15,125 (hälften av 30,250) svarar erfarenhetssiffran 950 lärjungar, mot beräknade 754 skolavdelningar à 20 lärjungar svarar erfarenhetens 90—95 avdelningar om 10 à 11 lärjungar och mot beräknade 204 kommuner med lärlingsskola för enbart hantverk och industri erfarenhetens 53 kommuner, som överhuvud upprättat någon lärlingsskola eller annan kommunal anstalt för yrkesundervisning, av vad slag den vara månde.

Lärjungeantalet utgör sålunda för dessa skolors räkning omkring $\frac{1}{15}$ och

antalet skolavdelningar omkring $\frac{1}{8}$ av vad som förutsågs vid riksdagens beslut om upprättande av yrkespedagogiska centralanstalten och av skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning. Då det vidare under de senaste åren varit i stort sett samma kommuner, som upprätthålla anstalter för yrkesundervisning, torde numera lärarkåren åtminstone inom vissa gränser få antagas till närmelsevis konstant. Tages dessutom hänsyn till, att yrkespedagogiska centralanstaltens kurser för utbildande av lärare under åren 1920— $\frac{30}{6}$ 1926 torde lågt räknat haft sammanlagt minst omkring 800 deltagare, kan antalet i dylika kurser utbildade lärare den 30 juni 1928 uppskattas till minst 1,000. Även om samma person deltagit i 2 eller flera av dessa kurser, varigenom antalet utbildade lärare något reduceras, får man dock förutsätta, att han genom den dubbla utbildningen blivit användbar på flera undervisningsområden. Med hänsyn till nyss angivna siffror angående lärlingsskolans omfattning under de senaste åren ligger det i öppen dag, att lärlings- och yrkesskolornas behov av särskilt utbildade lärare nu borde vara väl fyllt, under förutsättning att kurserna planlagts på ett förnuftigt sätt.

Härvid bör också bemärkas, att lärlingsskolans undervisning ingalunda är så specialiserad, att man uteslutande är hänvisad till särskilt för denna skolform utbildad lärarpersonal. Den praktiska och pedagogiska utbildningen vid våra svenska skolköksseminarier står ju t. ex. som ett föredöme för andra länder, och före inträdet på seminariet måste den sökande besitta en omfattande praktisk erfarenhet. Den yrkespedagogiska centralanstalten, vars chef är en universitetsutbildad fysiker, torde föga hava att tillägga till nyssnämnda utbildning eller till den praktiska och teoretiska skolning, som en i handarbetsseminarium utbildad lärarinna med några års praktik på sy- eller modeateljéer kunnat förskaffa sig. Vidare har yrkesskolavdelningens chef upprepade gånger om lärlingsskolans undervisning uttalat, att den *»i stor utsträckning måste syssla med enkla folkskolämnena. Detta är beklagligt, men vad är att göra vid den saken? Och för resten, för den, som i de mognare ungdomsåren finner, att han glömt att räkna och skriva, är det ju en fördel, om han kan få en repetition i lärlingsskolan. Det allmännas utgifter för en sådan återhämtning och komplettering få väl ej anses alldeles omotiverade.»* Ej ens ledningen för landets lärlings- och yrkesskolor torde vilja göra gällande, att våra kommuner lida brist på sådana lärare vid läroverk, mellanskolor och folkskolor, åt vilka utan ytterligare speciell »yrkespedagogisk» utbildning kunna anförtros dylika undervisningsuppgifter. Vidare torde den grundliga pedagogiska och praktiska utbildning, som kommer våra teckningslärare till del, göra dem väl kompetenta att sköta vissa till deras gebiet hörande områden av lärlingsskolans undervisning. I varje fall borde teckningslärarna i det 60-tal kommuner, som upprättat kommunala anstalter för yrkesundervisning, genom yrkespedagogiska centralanstaltens försorg redan hunnit komma i åtnjutande av den eventuellt erforderliga extra utbildning, som skall göra dem dugliga för undervisning i de former av lärlings- och yrkesskolor, som finnas å resp. orter.

En särskild yrkespedagogisk centralanstalt kan sålunda knappast numera motiveras med något verkligt och bestående behov »att anordna återkommande

kurser för utbildande av lärare vid de praktiska ungdomsskolorna». Påpekas bör också i detta sammanhang, att skolöverstyrelsens folkskolavdelning, där arbetsbördan pr rotel ingalunda torde vara mindre än inom yrkesskolavdelningen, själv besörjer anordnandet av utbildningskurser för utbildande av lärarpersonal för de många yrkesbetonade fortsättningsskolornas stora behov.

Vad den yrkespedagogiska centralanstaltens övriga uppgifter beträffar, torde åliggandet att »taga initiativ» till utarbetande av läroböcker och handledningar samt att »övervaka utexperimenterandet» av lämplig undervisningsmateriell och utarbetandet av modellserier vara uppgifter, som statsmakterna lugnt kunna anförtro åt yrkesskolavdelningen inom skolöverstyrelsen, i den mån den privata företagsamheten och initiativrikedomen skulle utebliva. Skäl till att misstro den privata företagsamheten för bristande initiativ och omväxling på läroboks- och skolmateriellområdet hava sannerligen icke hittills förelegat. Riksdagen kan vid beslutet om upprättandet av den yrkespedagogiska centralanstalten omöjligan hava förutsatt, att de personer, som utsetts till ledamöter av yrkesskolavdelningen, ej skulle äga nödig kompetens för en dylik uppgift; anledningen till att denna lades på föreståndaren för en särskild yrkespedagogisk anstalt var givetvis, att den kolossala omfattning av de kommunala anstalterna för yrkesundervisning, som kunde förutses med ledning av uppgifterna i departementalsakkunnigas betänkande, ej skulle lämna de enskilda undervisningsråden tid övrig att ägna sig åt dylikt arbete.

De här tidigare av mig anförda uppgifterna giva emellertid otvetydigt vid handen, att den arbetsbörda, som vilar på skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning, ingalunda är av den storleksordning, som förhandskalkylerna gävo vid handen. Jag har här citerat de uppgifter angående lärlingsskolornas verkliga omfattning, som offentligen lämnats av chefen för kungl. skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning, nämligen att undervisningen läsåret 1924—25 vid landets lärlingsskolor omfattade: för hantverk och industri 433,250, för handel 399,130 och för husligt arbete 211,328 elevtimmar samt att någon minskning inträtt läsåret 1925—26. Verkstadsskolornas undervisning angavs 1924—25 till 894,669 elevtimmar, lärlingsskolans kurser för äldre (över 18 år) 395,965 elevtimmar, de egentliga yrkesskolorna 54,003 och yrkesskolans ämneskurser 275,555 elevtimmar. För att få ett verkligt begrepp om innebörden av dessa stora tal, måste man jämföra dem med antalet s. k. elevtimmar vid mera kända skolor. Det visar sig då, att vid ett vanligt läroverk i huvudstaden antalet elevtimmar är omkring 800,000, d. v. s. ungefär dubbelt så stort som vid samtliga lärlingsskolor för hantverk och industri i hela riket och lika med antalet elevtimmar i alla landets lärlingsskolor för industri, hantverk och handel tillsammans. I Stockholm finnas 3 yrkesbestämda högre folkskolor, en för handel, en för tekniska yrken och en för kvinnliga yrken. Läsåret 1925—26 uppgick enbart vid dessa skolor antalet elevtimmar till resp. c:a 500,000, 450,000 och 400,000. Var och en av dessa skolor uppvisar således ett antal elevtimmar, som överstiger antalet elevtimmar i motsvarande lärlingsskolor för landet i sin helhet. Landets samtliga läroverk, realskolor, kommunala mellanskolor, högre flickskolor och högre lärarinneseminarier jämte motsvarande enskilda

läroverk och utbildningen av lärare för skolorna omhänderhaves i skolöverstyrelsens läroverksavdelning av 5 undervisningsråd. Hela landets folkskolväsen jämte fortsättningsskolorna, lärar- och lärarinnese seminarier, högre folkskolor m. m. ledes och övervakas av folkskolavdelningens 6 undervisningsråd, det egentliga folkskoleväsendet dock med hjälp av folkskolinspektörer. Samtliga högre folkskolor i riket, både yrkesbestämda och andra, handhavas inom skolöverstyrelsens folkskolavdelning av ett enda undervisningsråd, som därjämte också har andra uppgifter sig anförtrodda.

Då en särskild avdelning med 3 undervisningsråd och en extra föredragande (med ungefär samma åligganden som ett undervisningsråd) upprättats för de s. k. praktiska skolorna, vore det att vänta, att dessas lokala ledning och förvaltning skulle vara särskilt svag, svagare än t. ex. de allmänna läroverkens och realskolornas. Så är emellertid ingalunda fallet. Så vitt jag kunnat finna, stå samtliga kommunala anstalter för undervisning under ledning och övervakning dels av en lokal styrelse och dels av en vid varje skola av kungl. skolöverstyrelsen utsedd rektor, varjämte oftast finnes en av kungl. skolöverstyrelsen utsedd inspektor samt, då flera slag av lärlings- och yrkesskolor upprättats i samma kommun, särskilda nämnder med sakkunniga ledamöter för resp. yrkesområden. Såväl handelsgymnasier som tekniska gymnasier och fackskolor hava i motsats till de högre allmänna läroverken särskilda styrelser, där sakkunskapen är synnerligen väl representerad genom framstående män på ifrågavarande områden. Ifråga om den lokala ledningen och övervakningen äro sålunda de till yrkesskolavdelningen hänförda skolorna avgjort bättre utrustade än de under läroverksavdelningen hörande genomsnittligt äro, varigenom kraven på central övervakning och ledning åtminstone ej kunna sägas vara större vid de till yrkesskolavdelningen hörande läroanstalterna. Under den rotel, som skötes av yrkesskolavdelningens chef, höra huvudsakligen 3 tekniska gymnasier, 5, till 4 orter förlagda, tekniska fackskolor, 2 tekniska elementarskolor, 2 bergsskolor, maskin- och byggnadsyrkesskolorna inom tekniska skolan i Stockholm jämte eventuellt ytterligare några tekniska undervisningsanstalter. Ett annat undervisningsråd har de 6 statsunderstödda handelsgymnasierna jämte lärlings- och yrkesskolor för handel samt några s. k. ettåriga handelsskolor med sammanlagt omkring 600 lärjungar under läsåret 1925—26. Det tredje undervisningsrådet har på sin rotel lärlings- och yrkesskolor för hantverk och industri och den extra föredraganden skolor för kvinnliga arbetsområden (såsom hushållsgöromål, sömnad m. m.). Fördelas sedan de 2,775,000 elevtimmarna (motsvarande 3 à 4 ordinära stockholmsläroverk), som uppges för statsunderstödda enskilda anstalter, vilkas undervisning motsvarar här nämnda skolors, på tre undervisningsråd och en extra föredragande, torde dock arbetsbördan för var och en av dem knappast bliva större, än att yrkesskolavdelningen själv kan *anordna* ännu eventuellt behöfliga kurser för utbildande av lärare vid de praktiska ungdomsskolorna, *taga initiativ* till utarbetande av läroböcker m. m. samt *övervaka* utexperimenterandet av lämplig materiell o. s. v.

Med stöd av det sålunda anförda finner jag det möjligt att utan ringaste

olägenhet för landets anstalter för yrkesundervisning låta yrkesskolavdelningen inom kungl. skolöverstyrelsen från och med den 1 juli 1928 helt övertaga de uppgifter, som sedan år 1920 ålegat den s. k. yrkespedagogiska centralanstalten. Det är mig nämligen vidare bekant, att den av yrkesskolavdelningens ledamöter, som överhuvud är pedagogiskt utbildad, har identiskt samma utbildning som föreståndaren för yrkespedagogiska centralanstalten (fil. doktorsgrad i fysik och provår vid allmänt läroverk). Då dessutom yrkespedagogiska centralanstaltens chef innehar ordinarie statstjänst som lektor vid tekniska gymnasiet i Örebro och uppehållit posten som chef för nämnda anstalt på förordnande för ett år åt gången, ställes han icke genom den av mig föreslagna indragningsåtgärden inför det svåra försörjningsproblem, som flertalet av de ämbets- och tjänstemän i verk på extra stat, vilka under de närmast gångna åren på grund av gjorda indragningar måst helt lämna mångårig statstjänst. Dock torde han böra tillerkännas ersättning för flyttningskostnader och andra utgifter i samband med indragandet av hans nuvarande tjänst, och ett belopp av 2,000 kronor torde lämpligen böra anvisas honom till bestridande av dylika kostnader, för den händelse han hösten 1928 på grund av yrkespedagogiska centralanstaltens indragning skulle nödgas återgå till sin lektorstjänst i Örebro.

Av vad jag sålunda framfört beträffande behovet att ytterligare utbilda lärare för praktiska ungdomsskolor framgår vidare, att kurser i nuvarande omfattning icke längre kunna anses behövliga. Att med en gång helt indraga all sådan utbildningsmöjlighet torde dock ej vara lämpligt, emedan på grund av lokala förhållanden och till följd av eventuell planläggning på längre sikt av utbildningsarbetet under nuvarande former verkligt behov kan finnas att giva utbildning inom olika undervisningsgrenar åt ännu några lärare på skilda orter. Enligt yrkespedagogiska centralanstaltens årsberättelser ha i genomsnitt under de två sista redogörelseåren omkring 20,000 kronor årligen förbrukats under rubriken »Lärarkurser», omkring 17,500 kronor under rubriken »Understöd och reseersättning åt kursdeltagare», 10,000 kronor under rubriken »lön till föreståndaren», omkring 1,750 kronor under rubriken »lokalhyra, värme, belysning, städning» och omkring 6,500 kronor under rubriken »skrivbiträde, expenser, tryckkostnader, annonser». Genom verksamhetens förläggande till yrkesskolavdelningen kunna posterna »lön till föreståndaren» och »lokalhyra etc.» helt utgå, vilket innebär en direkt besparing för statsverket av 11,750 kronor (oavsett tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg). Av utgifterna för skrivbiträde torde åtminstone en väsentlig del bortfalla, då arbetet fördelas på yrkesskolavdelningens nuvarande stab av kanslipersonal, enligt min uppskattning åtminstone 1,500 kronor. Genom att inskränka utbildningskurserna till det för yrkesundervisningens nuvarande omfång verkligen erforderliga, torde för budgetåret 1928—1929 utgifterna till lärarkurser beräknas till högst 10,000 kronor mot nuvarande 20,000 kronor och i samband därmed utgifterna för understöd och reseersättning åt kursdeltagare nedsättas från omkring 17,500 till 9,000 kronor, vilket tillsammans innebär en utgiftsminskning av minst 31,750 kronor (däri ej inberäknade de medel, som av statsverket i annan form eventuellt skulle utbetalats till anstaltens föreståndare).

De av mig anförda uppgifterna rörande yrkesskolväsendets nuvarande omfattning och organisation visa oförtydligt, att arbetet inom kungl. skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning, även sedan yrkespedagogiska centralanstaltens uppgifter i numera erforderlig omfattning dit överflyttats, i förhållande till motsvarande arbete inom skolöverstyrelsens båda andra avdelningar icke motiverar ett bibehållande av tre undervisningsrådsbefattningar och en befattning som extra föredragande. Då tre befattningar som undervisningsråd redan uppförts på ordinarie stat och då den extra föredragandens ärenden såsom fallande helt inom det husliga arbetets område ej lämpligen kunna överflyttas på något av de nuvarande undervisningsråden, torde emellertid verkligt effektiva besparingsåtgärder knappast för ögonblicket kunna vidtagas. Riksdagen torde dock redan nu böra besluta, att utredning måtte verkställas rörande möjligheten att en eller flera av befattningarna som undervisningsråd på skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning sättas på övergångsstat och sålunda icke vid nuvarande innehavares avgång återbesättas. Vidare bör arbetet under nuvarande undervisningsråds tjänstledighet eller semester utan svårighet kunna fördelas på de kvarvarande så, att ingen vikarie behöver förordnas på övriga befattningar, så länge minst två ordinarie undervisningsråd eller ett ordinarie undervisningsråd och den extra föredraganden äro i tjänstgöring, varigenom en utgiftsminskning av omkring 1,500 kronor på skolöverstyrelsens stat torde kunna beräknas.

Ingen av de nu föreslagna åtgärderna äro av den art, att de i någon mån försvaga eller i övrigt menligt inverka på vårt lands yrkesundervisning.

Med stöd av vad sålunda anförts får jag hemställa,

dels att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts förslag under punkt 225 av åttonde huvudtiteln om ett extra reservationsanslag för budgetåret 1928—1929 av kronor 60,000:— till en yrkespedagogisk centralanstalt, måtte för samma tid bevilja ett extra reservationsanslag av kronor 28,250:— till skolöverstyrelsen för anordnande genom dess yrkesskolavdelnings försorg av nödvändiga utbildningskurser för lärare vid lärlings- och yrkesskolor eller andra med dessa jämförliga undervisningsanstalter, samt för avveckling under budgetåret av den affärsverksamhet med kompendier, papper och undervisningsmaterieell, som av nämnda anstalt hittills bedrivits,

dels att riksdagen måtte bevilja ett tillfälligt anslag av högst 2,000:— kronor, att utbetalas till föreståndaren för yrkespedagogiska centralanstalten, fil. d:r V. Hallström såsom särskild ersättning för med flyttningen förenade utgifter och kostnader, för den händelse han, efter ett bifall till min hemställan om anstaltens nedläggande, med höstterminen 1928 återgår i tjänst som lektor vid tekniska gymnasiet i Örebro,

dels att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande möjligheten att indraga en eller flera befattningar såsom undervisningsråd inom skolöverstyrelsens yrkes-

skolavdelning samt för riksdagen framlägga de förslag, var-
till denna utredning kan föranleda,

samt slutligen

att riksdagen måtte minska det av Kungl. Maj:t under ru-
briken G:1 äskade ordinarie förslagsanslaget av kronor
538,000: — med kronor 1,500: — till kronor 536,500: — under
samtidigt uttalande, att vikarie icke bör förordnas för under-
visningsråd å skolöverstyrelsens yrkesskolavdelning vid tjänst-
ledighet eller semester, så länge två ordinarie undervisnings-
råd å nämnda avdelning eller ett ordinarie undervisningsråd
och den extra föredragande kvarstår i tjänstgöring.

Stockholm den 21 januari 1928.

Arne Forssell.

I motionens syfte instämmer

E. Bernström.
